

Võim ja autoriteet kooli-ilmast ning suhte ja suhtlusõppe vajalikkusest

Tiiu Kuurme

Kuigi kasvatus ja haridusega seonduvas mõtteloos on sajanditepikkuseks ideaaliks inimese saamine inimeseks, oleme pigem saanud probleeme tootva, loodust ja kaaskondlasi kahjustava instrumentaalse mõistusega olendi, kelle eluenergia oluline osa kulub omasuguste seas enese maksma panekule või haavade ravitsemisele. Miks õilsad ideaalid ei jõua meie argitegelikkusse? Kas ja kuivõrd õpib inimene inimeseks olemist meie haridusinstitutionides?

Kasvatusteadustes on need probleemid leidnud rikkalikult läbivalgustamist ja analüüsi, jõudmata elus eneses eikuhugi. Ideede ja elureaalsuste vahelise kuristiku põhjusi leidub nii ühiskonnas kui kooli enese struktuurilises toimimises. Viimast on nimetatud ka kooli sotsiaalseks grammatikaks. Märkimisväärse tähendusega, mis aga teadvustatud tähelepanu ei pälvi, on kontekstid ja nende mõju; ehk iga oma eluhetke elame mingis situatsioonis.

Oleme näivusi tootvas olukorras, kus näitajaid ja edetabeleid, loosungeid ja kõnesid esitades unustatakse meelega rääkida, kuidas me tegelikult õnnelikud ei ole. Kui tahta, et kooliainetena õpetatu saaks õppija teadvuse sisuks, mitte pindmiseks soorituseks ellujäämise ja läbisaamise nimel, tuleb alustada suhte loomisest neisse elu ilmingutesse, millest koolis on kooliaine saanud. Seda juba õpitavate tekstide eelselt. Suhteis on tundeid ja elamusi, kiindumust, huvi. Kui tahta, et õpetatav saaks tõsiselt võetud ning väärtuseks loetud, tuleks eemaldada tõkked õppimise teelt, milleks on tihti kahjustava toimega inimsuhted: haavata saamine, alandused, ignoreerimine, mitmel eri viisil kellelegi nõ koha kätte näitamine, mängust välja jätmine.

Inimsuhted on kultuuriline fenomen, mis on jäänud positivistliku teadusparadigma võimutsemise all tähenduselt marginaalseks. Eriti kurb, kui oma suhtlusalast kirjaoskamatus ei näe ega tunnista need, kes ise õpetavad, tekste loovad ning kultuuri peaksid kandma. Inimsuhted on üks põhjusi, miks Eestist minnakse, miks lausa surrakse. Inimsuhtetega tegelemist ja nende teadlikku kujundamist on hariduses siiani loetud vähetähtsaks. Julgeksin väita, sellest on saanud tänases Eestis peamisi pahaolu allikaid.

Suhtetega on võimalik täiesti teadlikult tegelda nii organisatsioonis kui perekonnas. See tähendab ei vähemat kui igapäevast alustamist iseenesest: oma eluhoiaku muutmist ülbusest alandlikkuse poole, ükskõiksusest hoolimise suunas, rivaalitsemisest koostöösusele, tõrjuvast märkavaks ja kaasavaks. Ei midagi uut. Kõik teavad seda. On aga miski, mis segab. Võimu ning autoritaarsuse kogemused moonutavad inimese suhet iseenesesse, tekitavad ebaadekvaatsust, hirmu, jõuetust, tühisuse tunnet. Meil on juurdunud võimuihalus, mis välistab vastutuse. Võim koos vastutusega võib muuta asju paremaks ja luua kaosest korda. Vastutus sisaldab mulle-läheb-korda-momente.

Selleks ongi vaja nii suhte kui suhtlusõpetust, millest Aivar Haller on kõnelnud pikki aegu. Küsimuseks on aga: kes õpetab? Kui õpetajate toas eneses on asjad piinlikult korrast ära. Siiski, meil on koole, kus on tegeldud, tähtsaks peetud ja kuhugi välja jõutud. See on enesevaatlus, teadlik pingutus eelkõige just nende poolelt, kellest teised sõltuvad.